

dine metaphysico, *nego*; plus entis i. e. plus actualis esse participati in ordine physico, *concedo*.

Dici tamen contra haec posset: *ens* concipiatur oportet abstrahendo ab *Esse* absoluto et *esse* participato, in hac vero suprema abstractione comprehenditur sub *ente* *ens* divinum et *ens* participatum; ergo quaeri sane debet, utrum (intelligendo *ens* secundum illam abstractam rationem, et nulla adhuc concepta determinatione ad *ens* divinum et participatum) plus *entis realis* seu plus *esse in actu* sit post creationem quam creatione nondum supposita; idque videtur affirmandum esse, ne errore pantheistico *entis* participati realitas diversa ab *ente* absoluto in dubium vocetur.

Ad huius difficultatis declarationem sunt aliqua prae-monenda de notione analogica *entis*. Notio *entis* iam in illa suprema abstractione, ubi nec absolutum nec participatum *ens* distincte dicitur, ita comparata est, ut essentialiter exigat applicationem primo ad id quod ex intestina necessitate principaliter et in plenitudine *ens est*, et secundario ad id quod ex ipsa suae entitatis ratione est solum imitatio *entis* absoluti, ab illo pendet, et ad illud habitudinem dicit. Unde notio illa *entis* non est abstracta ita, ut una et eadem ratio *entis* comprehendatur in duobus (increato et creato), quae aliis differentiis inter se distinguantur, sicut ratio generis *metaphysice* eadem reperitur in speciebus subjectis; sed *ens* abstractum est ita, ut licet non exprimatur *ens* increatum vel creatum, tamen in uno ratio *entis* sit plane alia quam in altero. Ideo notio illa *entis* non est *generica*, sed *analogica*, h. e. apta ut uni applicetur principaliter, aliis secundum diversam rationem cum subordinatione et habitudine ad illud prius; sicut e. g. ars abstracte considerata non dicit distincte artem in mente artificis vel artem in opere, sed utrique secundum aliam et aliam rationem applicari potest (vide Suarez Metaphys. disp. 28. sect. 3. n. 21.).

Iam his positis responsio ad obiectam difficultatem facilis est. Quando quaeritur utrum post creationem sit plus *entis*, non potest quaeri utrum plus *entis* contineatur in notione abstracta; sicut quaerens, utrum post creatos homines sit

plus humanitatis, non sibi vult, si mente sit sana, utrum post creationem plus contineatur in notione abstracta humanitatis; quod enim notione abstracta comprehenditur, nec augeri potest nec minui. Sensus ergo quaestionis est, utrum existentibus iam creaturis plura realiter existant, in quibus ratio *entis* realis seu *ipsius esse in actu* verificetur, quam solo *ente* necessario existente. Ergo in hac comparatione iam ratio *entis* applicatur ad diversa, et concipitur *ens divinum* et *ens participatum*, quae in ipsa suprema ratione *entis* omnino differunt. Ideo manet responsio superius data. Non possunt scilicet connumerari quae ipsâ ratione *entis* inter se differunt; sed dicendum, nec esse nec esse posse plus *entis* divini, quod est ipsum *Esse* in absolute plenitudine; esse vero plus realis *entis* participati, seu potius incipere per creationem et augeri posse *ens* participatum reale, ac etiam minui per annihilationem. Haec porro vindicatio diversitatis in ipsa *entis* ratione inter Deum et quidquid praeter Deum concipi potest, est necessaria et sola sufficiens exclusio pantheismi cuiuscumque formae.

CAPUT III.

DE PROPRIETATIBUS ABSOLUTIS DIVINAE ESSENTIAE
QUATENUS EST UNUM, VERUM, BONUM.

THESES XXV.

Essentia divina una est unitate singularitatis.

« Ex demonstrata absolutae perfectionis plenitudine consequitur ea divinæ essentiae unitas, ut huius multiplicatio et deorum numerus nec mente concipi possit, quin eiusdem divinæ essentiae notio subvertatur; merito proinde Patres polytheismum dixerunt esse atheismum. »

In Scripturis et a Patribus rationem divinæ essentiae, quae est ipsum *Esse* simpliciter, declarari ut absolutae perfectionis plenitudinem, et ex hac ipsa definiri unitatem, ut praeter illum qui est יהוה ἀλφα et ωμεγα, primus et novissimus, principium et finis, nihil sit aut concipi possit *entis* divini et absoluti, in thesibus superioribus demonstra-

tum est. Nunc ex fundamentali doctrina absolutae perfectio-
nis ipsam internam repugnantiam multiplicationis praeeun-
tibus Patribus distinctius explicandam suscipimus (1).

I. Consideratis perfectionibus singulis e. g. veritate, bo-
nitate, sapientia ceterisque, facile intelligitur plane repu-
gnare, ut *perfectio* quae est simpliciter perfectio, h. e. quae
totam rationem perfectionis comprehendit, sit multiplica-
bilis et non omnino una. Quis enim sapientiam cogitans,
quae sit tota ratio sapientiae *η αὐτοφοια*, non evidenter
intelligit, tam repugnare, ut eius duae sint inter se dis-
tinctae rationes integrae, quam repugnat, ut tota ratio
absolutae realitatis seu absoluta totalitas mente concipi-
atur duplex, una distincta ab altera absoluta totalitate?
Iam vero veritas, bonitas, sapientia et perfectio plane omnis,
quae concipi potest in tota ratione perfectionis et nullâ im-
perfectione limitata, ex demonstratis non est abstractus

(1) Unitas singularitatis opponitur unitati specificae eadem proprie-
tate significationis, qua Patres graeci πονάδα ἀδιαιρέτον καὶ ἀγεντόν di-
ixerunt. Ita post alios Patres s. Anselmus (de Process. Spir. S. c. 29.):
« Pater et Filius et Spiritus Sanctus..... servant in deitate ad similitudinem unius hominis *singularitatem*. Si quando Patres nonnulli adversus
monarchianos negare videntur *singularitatem*, ii non de natura sed de
personis loquuntur; ut s. Ambrosius (de Fide I. II. c. I.) per illud Christi
dictum, unus est bonus Deus, non doceri, ait, *singularitatem personae*
ad excludendam Trinitatem, sed affirmari unitatem naturae: « *bonitas*
in natura est Dei, et in natura Dei etiam Dei Filius, et ideo non quod
singularitatis (personae) sed quod *unitatis (naturae)* est, praedicatur. »
Eodem redit, quando nomen *singularitatis* sumunt ea significatione, qua
in vulgata definitione Boethii hypostasis dicitur *individua substantia*
(Tract. de Incarn. th. XXIX.), quando nempe singularitas declinatur
ad significationem *incommunicabilitatis*, quo sensu de persona non de
natura divina usurpatur. Ita eodem in opere (l. V. c. 3. n. 46.) Ambro-
sius: « *singularitatem* hanc dico, quae graece ποντης dicitur; singula-
ritas ad personam pertinet, unitas ad naturam. » Sed profecto haec no-
minis inflexio apud nonnullos Patres pro speciali eorum scopo polemico
nihil impedit, quominus ad declarandum, *qualis sit unitas divinae na-*
turae, rectissime dicatur ποντης et *unitas singularitatis*, quae non modo
numerus non est, sed cui numerus absolute repugnat. Haec adnotasse in
re evidenti necessarium non fuisset, nisi nuperrime nescio quid dubii
fuisset iniectum a clarissimo theologo de hac divinae unitatis praedica-
tione.

tantum conceptus, sed est ex intima necessitate realiter exi-
stens (1); non est nec esse potest essentia tantum in statu
ideali, sed est ipsum *reale Esse* (*Ego sum qui sum*); est
眞而一, verus et infinitus Deus. Ergo intrinsecus repugnat,
ut divinum *Esse* absolutum multiplicetur, ac numerus
aliquis sit Deorum. « *Ipsa veritas unus est Deus*, inquit
s. Fulgentius ad Donatum c. 4; et sicut excepta una ve-
ritate non est alia veritas, sic absque uno vero Deo non
est aliis verus Deus.... et ita non possunt duo veri Dei
veraciter dici, sicut una ipsa veritas naturaliter (ex inte-
stina rei natura) non potest dividi. »

Sane si duo infinita et quae sint ipsis *Esse* absoluti
plenitudo, non inquam mente concepias (id enim fieri non
potest), sed verbis enunties, dixisti unum esse infinite per-
fectum, cui desit infinita perfectio, quae est in altero; et
hoc alterum itidem dicis totius entis absoluti plenitudi-
nem, cui desit tota entis absoluti plenitudo, quae est alte-
rius naturae infinitae a se distinctae; de utroque ergo totam

(1) Abstracta nomina adhibentur dupli modo, apprime distin-
guendo. Designant a) perfectionem formaliter ut abstractam ex creaturis,
quae sit in multis; hoc modo abstracta nomina semper exhibent ideam
universalem, cuius obiectum ut *universale* extra mentis conceptum nec
est nec esse potest in rebus; quidquid enim existit, singulare est; adeo-
que in rebus obiectum ideae universalis et abstractae est singulare mul-
tiplicatum in singulis et in concretione cum aliis rationibus realitatis,
a quibus facta est abstractio. Sic concepi et nominari possunt omnes
creaturarum perfectiones e. g. *bonitas creata*. b) Perfectiones simpliciter
simplices possunt significari nomine abstracto non formaliter ut a crea-
turis abstractae, sed ad designandam rationem absolutam et perfectio-
nen *per se*, quae non est participata in multis, sed supereminens prin-
cipium participationis et προσωπα ὑπερποντας ac αὐτοποντια. Ita obiectum
ideae non est universale sed maxime singulare, non est solum in statu
ideali sed realiter et necessario existens, licet a nobis imperfecte signi-
ficetur per modum formae abstractae. — Ex his simul patet, ut id obiter
moneam, qua re erraverint Platonici et quidam defensores realis uni-
tatis naturae specificae medio aevo, qui docuisse feruntur obiecta idea-
rum universalium extra mentem esse ut formas universales per se con-
sistentes, ita ut *humanitas* e. g. non solum cogitatione et έπινοια sed
ontologice et in se una sit (ο ἀνθρωπος), quae communicetur singulis
hominibus. Cf. Suarez Metaphys. disp. VI.

perfectionis plenitudinem affirms simul et negas; « tantum enim, si dii plures sunt, singulis deerit, quantum in ceteris fuerit » Lactant. Instit. I. I. c. 3. Igitur « si extra illum est aliquid (absolutum ab eo non pendens), iam non omnium est pleroma, neque continet omnia; deerit enim pleromati, aut ei qui sit supra omnia Deo, hoc quod extra eum dicent. Quod autem deest (i. e. cui aliquid deest) aut delibatum est ab aliquo, hoc non est omnium pleroma » Iren. I. II. c. 1. n. 2. Hoc ipsum expressit Boethius (de Consolat. phil. I. III. prosa 10.) verbis ad rei evidentiam detegendam aptissimis: « quae discrepant bona, non esse alterum quod sit alterum liquet, quare neutrum poterit esse perfectum, cum alterutri alterum deest. »

Est haec intima ratio, cur divinae essentiae multiplicatio repugnet, atque adeo cur eius unitas non sit, qualis est unitas in numero; sed sit supra unitatem (vide superiorius p. 277.). Unde si quis attentius inspicerit, videbit hoc argumentum vel supponi vel implicite contineri in ceteris omnibus, quibus PP. ex ipsa perfectione divinae essentiae unitatem Dei demonstrare solent, puta quod, si duo essent Dii pluresve, nullus esset summus (1); quod nulla inter plures posset esse differentia (2); quod plures Dii superflui essent, cum unus sufficiat (3). Item ubi unitatem demonstrant ex ratione entis necessarii, hoc ipsum argumentum ex plenitudine perfectionis deductum est medii instar termini; ex necessitate enim existendi colligunt perfectionis plenitudinem et ex hac unitatem, cui omnis multiplicatio repugnet. « Porro autem, ita de sua philosophia seribit Hilarius (de Trin. I. n. 4.), divinum et aeternum nihil nisi unum esse et indifferens pro certo habebat animus, quia id, quod sibi ad id quod esset, auctor esset (i. e. quod non aliunde sed ex intestina suae essentiae necessitate existit, cf. supra p. 280.), nihil necesse est extra se, quod sui esset praestantius, reliquisset; atque ita omnipotentiam et aeternitatem non nisi penes unum esse. »

(1) Tertull. c. Marc. I. c. 3; Novat. de Trin. c. 4.

(2) Gregor. Nyss. orat. catech. prolog.

(3) Tertull. c. Marc. I. c. 5.

II. Haeretici igitur tritheitae, qui naturae divinae infinitatem explicite non negabant, eius tamen unitatem solum specificam, non omnimodae singularitatis esse docebant, non minus rationi quam principali fundamento fidei revealatae repugnabant, nec poterant haeresim suam tueri, quin notionem ipsam perfectionis infinitae Dei, quam et revelatio docet credendam et ratio ipsa assequitur intelligendo, omnino perverterent. Idolorum vero et multorum deorum cultores gentiles, ac qui nomen christianum usurpabant, Gnostici, Marcionitae, Manichaei ipsa deorum multiplicatione negabant Deum, quatenus deos affirmabant; dum divinitati vel creaturam vel mentis aliquod ludibrium tamquam obiectum cultus supremi substituebant, et « Deum quem ignorare non poterant, nolebant cognoscere » (1). Praeclare Tertullianus ait: « Deus si non unus est, non est; quia dignius credimus non esse, quodecumque non ita fuerit, ut esse debet. Deum autem ut scias unum esse debere, quaere quid sit Deus, et non aliter invenies » Tertull. c. Marc. I. 3. Unde a s. Paulo Eph. II. 12. deorum

(1) Dii, quos homo a Deo qui *solo* est, aversus (*τυποθεος*) sibi fingit, sunt vel creatura *in concreto*, cui vires et perfectiones alias adscibit *ex creaturis abstractas* gradu superiores, non tamen tota entis ratione diversas et eminentes supra perfectiones, quas in creaturis actu existentes cognoscit (hinc cultus astrorum, hominum, animalium, planitarum, vita carentis materiae); vel sunt vires et notiones *abstractae ex creaturis*, quas sibi *fingit concretas* (hinc aeones Gnosticorum, genii, fatum, natura naturaeque multiplices vires deificatae, quo pertinet etiam το πνευμα et ens absolutum i. e. indeterminatum et abstractione universale pantheistarum). Ex his patet, cur attributa divina, quae appellavimus *negativa*, nulla diis fictitiis umquam adscripta fuerint nec in genuina *negationis* significatione adscribi potuerint; quae vero attributa *positiva* fingebantur, ex eadem ratione numquam *per negationes* concipiebantur ut proprie divina. Si qui vero deorum cultores praesertim philosophi intelligerent attributa per negationes secundum modum superius a nobis explicatum, ii hoc ipso unum verum Deum cognoscebat, licet practice eum non agnoscerent. Porro ex his constat iterum, quomodo nomen *Ego sum*, quamdiu conservatur significatio, qua usurpatur Exod. III. 14. ceterisque Scripturae locis, sit prorsus incommunicabile, et ne fictione quidem alteri praeter unum Deum tributum sit umquam aut tribui possit.

cultores ἀθεού vocantur; et ss. Patres cultum plurium deorum dicunt esse negationem Dei, polytheismum esse atheismum ($\tauην πολυθεοτηταν \alphaθεοτηταν ειναι λεγομενην$ Athan. cont. gent. n. 24. 40.).

THESES XXVI.

De unitate simplicitatis in divina natura.

« Ex demonstrata absoluta perfectione divinae essentiae aequa ac unitas Dei sita in repugnancia multiplicationis naturae consequitur unitas, quae est absoluta simplicitas citra quamvis in Deo ipso compositionem sive physicam sive metaphysicam. Demonstratur id prius ex ipsa insita ratione compositionis, quae necessario supponit imperfectionem. »

Quia nobis facilior est explicatio compositi quam simplicis, hoc ex illo tamquam notiori declaramus. In composite a) spectari debent partes, sive per se singulae in re ipsa physicum aliquid sint realiter distinctum ab aliis partibus, atque adeo partes sint reales componentes totum, cuiusmodi sunt materia et forma substantialis e. g. in homine, partes integrantes in corpore, atque substantia eiusque accidentia, quae meri modi non sunt; sive partes non sint res in obiecto ipso distinctae, concipiatur tamen una cum praecisione obiectiva ab altera ita, ut una praecise accepta intelligatur esse imperfecta et perfici per alteram, idque contingenter non ex intestina rei natura et necessitate. Hac ratione intelligimus compositionem ex essentia et esse (actuali), ex natura et hypostasi formaliter accepta, et universim ex subiecto et modis contingentibus propriis dictis, ac postremo ex gradibus metaphysicis generis et differentiae specificae. Porro quidquid habet partes, est aliquo modo multiplex et non omnino in se indivisum et indivisible; quod vero partes nullas habet, est plane in se indivisum, hoc autem dicitur *unum* (1). b) Spectari de-

(1) « Unum et idem es, quia simplex es et dividi non potes » Speculum Augustini c. 33. Contra vero: « quidquid est partibus iun-

bet partium in unum coitio, ex qua formaliter prodit compositum, cuius immediata et directa negatio est *simplitas*. Quare *unum in se* (in sensu declarato unitatis) et *simplex* non re, sed modo solum considerandi distinguuntur; videlicet *unum in se* consideratur in oppositione *ad multa ex quibus constat compositum*, *simplex* in oppositione *ad compositum quod constat ex multis*.

Ex his ulterius colligitur, compositum ipsum eo magis accedere ad rationem simplicis, quo partes minus habent realitatis distinctae, et quo arctius in unum coeunt indivisum. Prae corporeis igitur, in quibus partes tum constituentes tum integrantes sunt substanciales, omnino simplices sunt spiritus creati, in quibus non alia potest esse compositio quam qualitatum, habituum, actuum spirituallium, qui insint substancialiae experti substancialium partium. Si vero comparentur cum purissimo actu, ubi nullam esse vel esse posse huiusmodi compositionem demonstrandum aggredimur, spiritus creati a Patribus quandoque negantur esse simplices. Postquam s. Basilus ep. 8. ad Caesar. n. 2. T. III. p. 82. demonstravit compositionem substancialem quidem in mundo, in homine; accidentalem vero ex substantia et adventitia sanctitate in angelis, adeoque eos simplices non esse; subdit: « quapropter et *numerus* omnis ea designat, quae materiale et circumscriptam naturam ($\epsilon\nu\lambda\omegaν και περιγραπτων φυσιν$) sortita sunt, monas vero et unitas simplicis et incomprehensibilis essentiae insigne est. »

Compositionum species enumerari solent: ex materia et forma substanciali, ex partibus integrantibus, ex substantia et accidentibus, ex essentia et esse, ex natura et hypostasi, denique ex genere et differentia. Ut iam sensum definiamus ac rationem declaremus, quomodo et quare enuntiatae omnes compositiones, quarum aliquae ne reales quidem esse videntur, in Deo repugnare dicantur, imprimis ipsa ratio partis consideranda est. Nomine partis intelligentum, ait s. Anselmus Proslog. c. 18, non est omnino *unum* sed quodammodo plura et diversum a se ipso, et vel actu vel intellectu dissolvi potest. »